

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНОЇ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті проаналізовано розвиток продуктивної творчої діяльності студентів – майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки. Визначено типологію ситуацій особистісно-орієнтованої педагогічної взаємодії.

Ключові слова: продуктивна творча діяльність майбутніх перекладачів, особистісно-орієнтована педагогічна взаємодія, професійна фахова підготовка.

В статье проанализировано развитие продуктивной творческой деятельности студентов – будущих переводчиков в процессе профессиональной подготовки. Определено типологию ситуаций личностно-ориентированного педагогического взаимодействия.

Ключевые слова: продуктивная творческая деятельность будущих переводчиков, личностно-ориентированное педагогическое взаимодействие, профессиональная подготовка.

The development of the students – future interpreters, productive creative activities in the professional training process are analyzed in this article. It is determined the personal – orientated pedagogical cooperation typology.

Key words: the students – future interpreters, productive creative activities, personal – orientated pedagogical cooperation, professional training process.

Кожний історичний етап розвитку суспільства зі своїми політичними, економічними та соціальними проблемами висуває нові вимоги до особистості, актуалізує її певні соціально-психологічні властивості, необхідні для успішного розвитку. На етапі радикальних соціально-економічних перетворень, що відбуваються в Україні, зростає роль особистісної активності, відповідальності та професіоналізму. Професіоналізм характеризується наявністю у фахівця знань, умінь і навиків, які дозволяють йому здійснювати свою діяльність на рівні сучасних вимог науки і техніки. Професіоналізм виявляється у вмінні бачити і формулювати завдання, вибирати методи, найприйнятніші для їхнього вирішення.

Проблемами розвитку продуктивної творчої діяльності майбутніх фахівців займалось багато науковців, серед них: І. Бех [1], І. Зимня [3], В. Калінін [4], О. Крюкова [6], Н. Кузьміна [7] й ін. У їхніх роботах містяться оригінальні теоретичні концепції. Так, на думку Н.Кузьміної, професіоналізм діяльності – це якісна характеристика суб'єкта діяльності – представника даної професії, яка визначається ступенем володіння ним сучасним змістом і сучасними засобами вирішення професійних завдань, продуктивними способами їхнього здійснення. Ступінь цього володіння у всіх людей різний, тому тут можна говорити про високий, середній чи низький рівень професіоналізму діяльності представників тієї чи іншої професії [7, 87].

Разом з тим, дослідники відзначають, що педагоги в процесі професійної діяльності та спілкування зі студентами мають такі труднощі: невміння налагодити довірливі відносини, нерозуміння внутрішньої психологічної позиції студента, складнощі у взаємодії з групою студентів, у спілкуванні з ними, сповільнене реагування на зміну навчально-виховної ситуації, невміння знаходити нестандартні прийоми у вирішенні

проблемних завдань, труднощі у спілкуванні при передачі власного емоційного ставлення до того, що відбувається. Вища освіта часто затеоретизована, відірвана від життя. За таких умов неможливо знайти досвід поведінки в ситуаціях взаємодії. Крім того, освітній процес у вищих навчальних закладах достатньою мірою не враховує психологічні особливості студентів, орієнтуючись багато в чому на шкільну модель навчання.

Отже, незважаючи на значні теоретичні доробки з даного питання, є ще багато проблем, які слід розкрити. Тому піднята нами тема є актуальною і потребує свого розв'язання на даному етапі.

Мета статті – проаналізувати розвиток продуктивної творчої діяльності студентів – майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки. Визначити типологію ситуацій особистісно-орієнтованої педагогічної взаємодії.

Професіоналізм, поряд із знаннями, вміннями і навичками, що отримуються в процесі професійної підготовки, обов'язково включає певні сторони особистості, загальну культуру, загальний розвиток, певну систему життєвих цінностей і морально-психологічну готовність до праці. Закінчення вищого навчального закладу ще не дає спеціаліста, який володіє достатньою професійною придатністю. Для її досягнення потрібен етап здобування професійної майстерності, під час якого закріплюються вміння і навички, отримані в процесі професійної підготовки і виробляється здатність самостійно і достатньо швидко створювати алгоритм вирішення професійних завдань у відповідності до певних умов. Теоретичний аналіз педагогічного досвіду підтверджує, що без певного рівня активності людини, яка виражається хоча б в елементарних актах уваги, не може відбутися навіть найпростіший акт пізнання. Тому необхідно визначити рівень і зміст активності студента, що обумовлено тим або іншим методом навчання: активність на рівні сприйняття і поняття, уяви і творчого мислення, відтворення або створення нового, соціальної активності. Основними тактиками педагога стають співпраця і партнерство, що дає можливість студенту виявити активність, творчість, самостійність, винахідливість. При цьому викладач орієнтований на підвищення суб'єктивної ролі студента, на залучення кожного до вирішення загальних справ. Найпродуктивнішим є спілкування на основі захоплення спільною творчою діяльністю, що є особливим стилем педагогічного спілкування, в основі якого лежить єдність високого професіоналізму викладача і його ставлення до професійної діяльності в цілому. Ми дослідили, що педагогічна взаємодія – це процес, який виникає в умовах спільної діяльності і безпосереднього спілкування між викладачем і студентом. Результатом такого процесу є продукт, зміст якого залежить від поставленої учасниками взаємодії мети. Специфіка педагогічної взаємодії зумовлена тим, що в його процес залучені не тільки індивідуально-психологічні особливості особи викладача, але й особливості студентів, без яких діяльність педагога втрачає значення. Педагогічна взаємодія виявляється у синхронній діяльності викладача і студента, коли вони зацікавлено здійснюють навчально-пізнавальну діяльність, спільно усувають прорахунки. Студент стає суб'єктом, а викладач набуває свого активного союзника.

Необхідно зазначити, що спільна діяльність є спосіб реалізації взаємодії його учасників в умовах педагогічного процесу. Окрім спільної діяльності взаємодія реалізується у формі спілкування, яке є системоутворюючою ознакою будь-якої взаємодії, у тому числі і педагогічної. Будучи найважливішою складовою частиною людського буття, спілкування присутнє у всіх видах людської діяльності. Проте, в професії педагога воно з чинника, який супроводжує діяльність, стає категорією професійно важливою, що лежить в природі визначеного творчого процесу, який неможливий поза спілкуванням. У сучасних дослідженнях з педагогіки і психології [2; 9] спілкуванню приділяється велика увага, яка пояснюється потребами і запитам практиків навчання і виховання. Вивчення ведеться в декількох аспектах: одні з них направлені на виявлення комунікативних умінь педагога, в інших дослідженнях вивчається проблема взаємостосунків між педагогами і студентами.

Отже, педагогічне спілкування – це взаємодія двох (або більше) людей, учасників навчально-виховного процесу, направлене на узгодження і об'єднання їхніх зусиль з метою налагодження контакту і досягнення загального результату в навчально-виховній діяльності. Якісна характеристика педагогічного спілкування, орієнтованого на особистісні особливості майбутніх перекладачів – оптимальне педагогічне спілкування. Виділяються такі основні функції спілкування з боку педагога:

1) створення якнайкращих умов для розвитку мотивації, творчого характеру навчальної діяльності, правильного формування особистості студента;

2) забезпечення сприятливого емоційного клімату навчання;

3) забезпечення управління соціально-психологічними процесами в навчально-му колективі;

4) максимальне використання в навчальному процесі особистісних особливостей педагога.

У рамках забезпечення оптимального спілкування важливою умовою його організації є вибраний педагогом стиль спілкування із студентами – майбутніми перекладачами. Дослідники [5; 8] визначають стиль спілкування як стійку форму способів і засобів взаємодії обох сторін. Стиль спілкування, що забезпечує продуктивність педагогічної взаємодії, є його показником і повинен визначатися такими категоріями: пильна увага до розумового процесу студентів, наявність емпатії, доброзичливість, позиція зацікавленості в успіху студентів, рефлексія педагога. Отже, педагогічна взаємодія в тому або іншому ступені присутня в навчально-виховному процесі. Проте, необхідно визначити такі якісні характеристики, які б забезпечували ефективність процесу навчання студентів – майбутніх перекладачів, як бажання і уміння створювати нову реальність на рівні

цілей, змісту технологій, а також розуміння і цілісне бачення педагогом змісту освіти і конкретної педагогічної ситуації в ньому як гуманітарного феномена.

Комунікативні уміння розглядаються як найважливіші для викладача, оскільки в процесі діалогу, що відображає життєвий простір, відбувається становлення особи. Представники особистісного підходу вважають, щоб виконувалися всі необхідні функції ефективної педагогічної взаємодії, необхідне дотримання наступних принципів: діалогізації, проблематизації, персоналізації, та індивідуалізації педагогічної взаємодії. Згідно з теорією особистості С. Рубінштейна [9, 156], суть особистості виявляється в її здібності займати певну позицію. Особистість – це не набір заданих якостей, а здатність людини „бути особистістю”, тобто проявляти своє ставлення до світу і самого себе. Особистісно-орієнтована освіта – це така освіта, яка створює умови для виявлення особистісних функцій студентів:

11. вияв вибірковості – функція вибору;
12. мотивація – функція прийняття і обґрунтування діяльності, вчинку;
13. рефлексія – функція самооцінки, критики, самокритики, конструювання образу „Я”;
14. самореалізація – функція реалізації образу „Я”;
15. смислотворчість – функція визначення системи життєвих значень особи і ін.

Якісними характеристиками педагогічного взаємодії, на нашу думку, є його продуктивність і особистісна орієнтація. Причому, особистісно-орієнтована взаємодія завжди носитиме продуктивний характер. В сучасних дослідженнях продуктивна взаємодія визначається як такий тип взаємодії, при якому активізується власна продуктивна творча діяльність студента [1; 8]. Він характеризується тим, що ситуація співпраці студента з викладачем й іншими студентами забезпечує реалізацію всього багатства міжособистісних відносин в міру того, як студент засвоює нові знання. Відбувається зміна структури співпраці і взаємодій в процесі навчання: від спільної з педагогом дії, до підтриманої дії, далі – до наслідування і до самонавчання. Кожен студент включається у вирішення продуктивних завдань не в кінці, а на початку процесу засвоєння нового змісту, на основі спеціально організованої активної взаємодії і співпраці з викладачем та іншими студентами. Окрім того, зміни, які зазнають ситуації взаємодії і співпраці в процесі навчання, забезпечують становлення механізмів саморегуляції поведінки і особистості студентів. Як бачимо, продуктивність у сфері взаємодії учасників освітнього процесу пов'язується з творчим характером діяльності обох сторін взаємодії. Можливим продуктом такої взаємодії буде самостійне визначення студентами нових цілей навчання і цілей, пов'язаних із змістом засвоєної діяльності, а також регуляція особистісних позицій в партнерстві. Умовою і наслідком особистісно-орієнтованої продуктивної взаємодії І. Зимня називає контакт його суб'єктів. Психологічний контакт, на її думку, визначає можливість природного, неутрудненого спілкування педагога і студентів в процесі взаємодії, оскільки його наявність важлива для продуктивної співпраці його суб'єктів. Психологічний контакт виникає в результаті спільності психічного стану людей, викликаного їхнім взаєморозумінням і пов'язаного з обоюстороннім зацікавленням і довір'ям один до одного взаємодіючих сторін. Контакт, на думку дослідника, усвідомлюється як позитивний чинник, який підкріплює взаємодію [3, 34].

Отже, центральним чинником в системі взаємодії виступає система форм співпраці викладача із студентами – майбутніми перекладачами, що забезпечує створення спільності значень, цілей, способів досягнення результату і формування саморегуляції індивідуальної діяльності. Як форма організації особистісно-орієнтованої взаємодії, виступає особистісне спілкування, засноване на розумінні педагогом внутрішнього світу студентів, спрямованості на формування загальної оцінки досягнутих результатів, прагнення зрозуміти установки і погляди один одного, на створення якнайкращих умов для розвитку мотивації студентів, творчого характеру навчальної діяльності, на формування особистості студентів. Спільна творча діяльність визначається як спосіб реалізації особистісно-орієнтованої взаємодії, де студент реалізує свої можливості в спільно досягнутому продукті. Головним механізмом організації особистісно-орієнтованої взаємодії є посилення співпраці педагога із студентами на основному рівні організації діяльності – рівні смислотворювальному і цілеутворювальному, де кожен студент включається у вирішення продуктивних завдань. Ми припускаємо, що педагогічна взаємодія забезпечить також ефективність процесу формування професійної компетентності студента – майбутнього перекладача, якщо буде організована у формі особистісного спілкування, для якого характерні наступні ознаки:

6. Суб'єктивно-смисловий характер спілкування учасників взаємодії.
7. Актуалізація мотиваційних ресурсів навчання і особистісних мотивів діяльності.
8. Співпраця у прийнятті рішень між всіма учасниками взаємодії, досягнення єдності смислу і цілеутворення.
4. Спрямованість спілкування на розвиток в студентів цілеутворення і самоаналізу в ході педагогічної взаємодії.
5. Наявність здібності до „емпатичного розуміння” партнера по взаємодії.

Аналіз досліджень [2; 5] дозволив нам виділити низку умов, необхідних для організації особистісно-орієнтованої педагогічної взаємодії:

6. Здібність до емпатії учасників взаємодії (вміння встати на позицію партнера, зрозуміти і сприйняти його як особу).

7. Забезпечення співпраці сторін взаємодії у процесі виконання спільної діяльності або спілкування.
3. Наявність комунікабельності у всіх учасників взаємодії (як необхідний елемент загальної комунікативності культури педагога).
4. Забезпечення кооперації взаємодіючих сторін, що припускає посильний внесок кожного у вирішення загального завдання.

5. Організація педагогічної взаємодії в стадії необхідної логічної послідовності її комунікативного здійснення (моделювання педагогом майбутнього спілкування із студентами при підготовці до взаємодії (прогностичний етап); організація безпосереднього спілкування із студентами (початковий етап); управління спілкуванням в ході педагогічної взаємодії; аналіз здійсненої системи спілкування і моделювання нової для вирішення іншого педагогічного завдання).

У процесі особистісно-орієнтованої педагогічної взаємодії виникають і актуалізуються такі психологічні новоутворення особистісного і міжособистісного характеру:

- психологічний статус особи, який характеризує реальне місце студента в системі міжособистісних стосунків;

- феномен взаєморозуміння як система відчуттів і взаємостосунків, що дозволяє погоджено досягти цілей спільної діяльності і спілкування, максимально сприяючи дотриманню довір'я та інтересів всіх і надаючи можливість для саморозкриття кожного [8; 9].

У нашому дослідженні під системою засобів ми розуміємо систему ситуацій особистісно-орієнтованої педагогічної взаємодії, які максимально орієнтуються на особу студента – майбутнього перекладача і вбирають у себе всі умови і обставини педагогічної діяльності. Тобто, ситуація особистісно-орієнтованої взаємодії, в нашому розумінні, носить не тільки навчально-професійний, але й особистісно-розвивальний характер. Особистісно-розвивальна ситуація – це особливий педагогічний механізм, який ставить студента – майбутнього перекладача в нові умови, що вимагають у нього нового стилю поведінки, осмислення, переосмислення попередньої ситуації. Цілісність дії ситуацій особистісно-орієнтованої педагогічної взаємодії (табл. 1) на кожному з етапів процесу формування професійної компетентності майбутніх перекладачів підготовлена ситуаціями попередніх етапів, компонентів, що актуалізували і закріплювали зв'язки цієї компетентності.

Таблиця 1. Типологія ситуацій педагогічної взаємодії

Критерії	Типи ситуацій	Функції ситуацій в процесі формування професійної компетентності	Форми організації ситуацій у навчально-професійній діяльності
1. Логіка організації процесу навчання	аналітичні	Сприяють з'ясуванню реаль-ного рівня професійної ком-петентності; стимулюють пра-гнення студента до самопізна-ння і самооцінки, актуалізують потребу в аналізі власної нав-чально-професійної діяльності.	Введення студентів у ситуа-цію аналізу суперечностей між ідеалом, визначеним метою і реальним рівнем професійної компетентності; організація самоаналізу і взаємоперевірки студентами результатів діяльності.
	цілеутво-рювальні	Осмислення процесу власного навчання в його цілісності; підвищення заходів відпoviда-льності за організацію, реалі-зацію і результати процесу навчання; осмислення діяльнос-ті цілеутворення і реалізації власної позиції в ході цієї діяльності.	Введення студентів в ситуа-цію спільного з викладачем планування власної діяль-ності; організація спільної діяльності студентів щодо формулювання мети і зав-дань діяльності в конкретній педагогічній ситуації; обгру-нтування зробленого вибору, обстоювання своєї точки зору в ході дискусії.
	конструк-тивні	Формування досвіду прогно-зування педагогічного проце-су, планування різних варіан-тів його перебігу.	Створення спільних проєктів педагогічного процесу, ситу-ацій педагогічної діяльності на основі осмислення змісту дисципліни.

	операційні	Стимулюють самореалізацію особистісного потенціалу студентів; створюють передумови для ціннісного вибору шляхів вирішення педагогічних завдань, забезпечують усвідомлення власної педагогічної позиції	Імітація педагогічної діяльності в умовах ігрової або квазіпрофесійної діяльності; введення студентів у ситуацію вирішення проблеми, що виникає в реальній педагогічній практиці.
	корекційно-модельовальні	Сприяють осмисленню труднощів і протиріч в оволодінні цілісною інформацією, особистісно-необхідним комплексом педагогічних умінь та ін.	Ситуації аналізу власної діяльності з позиції цивілізованого досвіду, моделювання власної діяльності на новому рівні.
2. Логіка формування професійної компетентності	Орієнтовні ситуації	Прийняття діалогічної форми взаємодії.	Ситуації введення студентів в групові форми роботи з орієнтуванням на досягнення спільної мети при частковій участі кожного.
	Ситуації ціннісно-смыслового вибору	Усвідомлення особистісного смислу педагогічної освіти.	Уведення студента в ситуацію вибору цілей педагогічної діяльності, оптимальних методів і прийомів досягнення мети.
	Ситуації пошуку	Породжують інтерес і стимулюють до об'єктивного пізнання педагогічної реальності; розвивають гуманітарність мислення.	Організація творчого пошуку шляхів вирішення педагогічної проблеми.
	Ситуації оцінки	Формування вміння оцінити соціально-історичну перспективу конкретної стратегії освіти; оцінне ставлення до власної професійної компетентності, яка носить критичний характер.	Зіставлення реальних дій з еталонами діяльності і відношень, сконструйованих у спільній діяльності з викладачем ВНЗ і партнерами у навчальній групі на попередніх етапах взаємодії.
	Ситуації рефлексії	Актуалізація установки на самовдосконалення в сфері педагогічної діяльності; усвідомлення пріоритету особистісної орієнтації перед предметною спрямованістю.	Організація аналізу цілісності власної педагогічної діяльності, цілісності педагогічних процесів, зовнішніх і внутрішніх суперечностей та можливості реалізувати свої задуми.
	Ситуації самопрезентації	Вияв індивідуального стилю діяльності; прогнозування майбутньої позиції.	Ситуації, де найважливішим є вміння „бути зрозумілим і почутим”.
	Ситуації експертизи	Розвивають вміння студентів ставати на бік іншого, розуміючи його позицію.	Організація ситуації ролівої взаємодії „експертів” з іншими учасниками ситуації.
	Ситуації самореалізації	Стимулюють прагнення до перетворення наявної ситуації.	Групово науково-експериментальна діяльність студентів
3. Зміст взаємодії студентів	Обмін інформацією	Стимулювання взаємодії студентів з педагогічною інформацією; актуалізація потреби передавати особистісне бачення інформації.	Ситуації осмислення і дискусійного обговорення контексту педагогічної інформації.
	Обмін позиціями	Формування індивідуально-творчої форми здійснення педагогічних відносин і діяльності.	Ситуації смислотворчого діалогу, критичного діалогу, основні риси якого – критичне осмислення змісту діалогу. Організація конфліктного діалогу, який характеризується протиріччям ставлення особистості до предмета діалогу, до дійсності, до себе, до своєї участі в діалозі

Таким чином, студентів – майбутніх перекладачів залучено в реальну продуктивну, творчу діяльність. Теоретична модель цього процесу планування, реалізації і корекції навчання та власної самостійної

діяльності майбутніх перекладачів сприяє самоутвердженню студента як самостійної, самокерованої, самореалізованої особистості, розвитку його творчих начал, умінню поєднувати особисту відповідальність і суспільні інтереси, зростанню освітніх і духовних потреб особистості, розвитку гуманістичних ціннісних орієнтацій студента.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань окресленої проблеми, важливість і актуальність якої визначає необхідність її подальшого вивчення.

На наш погляд, високий ступінь сформованості у майбутніх перекладачів продуктивної, творчої діяльності відкриває можливості для подальшого перспективного зросту й досягнення успіху в кар'єрі майбутніх фахівців як повноправних суб'єктів системи міжнародного розподілу їхньої професійної праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання / І. Бех. – [наук.-метод. посібник]. – К. : ІЗМН. – 1998. – 204 с.
2. Володько В. Педагогічна система навчання: теорія, практика, перспективи / В. Володько. – [навч. посіб. для викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів освіти]. – К. : Пед преса, 2000. – 148 с.
3. Зимняя И.А. Педагогическая психология / И. Зимняя. – Ростов-на-Дону. – 1997. – 45с.
4. Калінін В.О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: автоф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. – Житомир. – 2005. – 21 с.
5. Карташова Л.А. Особистісно-орієнтована система навчання основ інформаційних технологій в процесі підготовки майбутніх вчителів іноземних мов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – К. – 2004. – 233 с.
6. Крюкова Е.А. Теоретические основы проектирования и применения личностно-развивающих педагогических средств: дисс. ... док. пед. наук. – Волгоград. – 2000. – 180с.
7. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. Кузьмина. – М. – 1990. – 145с.
8. Рибалка В.В. Особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип організації профільної та професійної підготовки учнівської молоді / Психологія особистісно-орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: [наук.-метод. посібник] / За ред. В.В. Рибалки. – К. : Тернопіль: Підручники і посібники. – 2002. – С.80 – 89.
9. Рубинштейн С. Л. Избр.филос.-психол.труды / С. Рубинштейн. – М. : Наука. – 1997. – 461с.